

INTELECTUALUL ORIENTAL – UN MODEL CULTURAL AL CĂRTURARULUI CHINEZ –

Canonul riguros și static subîntinde organizarea lumii chineze care dezvoltă o cultură de tip „cleat” (Anton Dumitriu) cu ierarhii valorice bine definite după criteriile prestabilite și imuabile. Romanul* de secol al XVIII-lea scris de Wu Jingzi oferă imaginea unei societăți puternic impregnate de spiritul normei, al *prescripției* menite să orienteze gesturile, atitudinile și deciziile individului. Această normă îmbracă fie forma actualizată și rafinată a *etichetei*, fie forma *cutumei* moștenite de la generațiile anterioare, scopul acestor seturi de reguli fiind acela de a determina comportamentul individului în societate, în calitatea sa de dregător, prieten, fiu, cărturar.

Lumea creată în romanul lui Wu Jingzi aparține zonei elevate a spiritului; acțiunea se construiește în jurul unor personaje care nutresc dorința de a cunoaște și dovedesc veleități de cărturar autentic; există și personaje care nu văd în cunoaștere (de fapt în promovarea examenelor) decât o cale sigură de a accede la funcțiile înalte și la privilegiile materiale (atât de opuse exigențelor spiritului) oferite de acestea. Cărturarii își dovedesc obediența față de canonul cultural impus (adoptă un stil, tematică, mod de gândire recomandate de o instanță culturală impersonală) sau dimpotrivă dezertează de la norma general instituită! Domnul Wei, examinator, afirmă fără drept de apel: „Eseurile exprimă învățăturile ale înțelepților și ele trebuie să fie scrise respectând reguli bine definite, spre deosebire de celelalte forme frivole de literatură pe care le poți scrie cum îți place. Astfel, dintr-un eseu, ar trebui să fii în stare să vezi nu numai rangul și destinul autorului, dar însuși faptul dacă împărăția trece printr-o perioadă de prosperitate ori declin” (volumul II, p. 210-211). Un alt personaj confirmă datoria, obligația de a apela la autorități: „Studiul atent este cheia de aur a succesului, a întărit Gao. În cele trei lucrări de la concursul județean, n-am scris o singură frază la întâmplare: totul era cules din clasici. Așa se explică succesul. În lipsa studiului minuțios, nici un înțelept nu poate trece examenul” (vol. II, p. 236).

Grila lumii occidentale ar clasifica o astfel de realitate culturală drept cenzură a individualității, a gândirii libere, o stare de fapt care nu poate duce decât la sterilitate culturală. Cărturarul chinez nu adoptă forme de revoltă radicale întrucât nu resimte această cutumă culturală ca pe o suprimare a libertății. Gestul său de *protest* constă în refuzul vreunei dregătorii, în disprețuirea examenelor oficiale sau în cultivarea poeziei ca specie dezvoltată oficial în favoarea eseului.

Cărturarul chinez își *construiește „intelectualitatea”* prin asumarea *conștientă și conștiincioasă* a tradiției; pentru a compune versuri alături de prietenii săi, Kuang Chaoreu citește de câteva ori un **Îndrumar de versificație**. „Știința”, harul personal sunt înlocuite de o *pre-știință grefată artificial* personalității creatorului. Examenul care deschide drumul către înaltele funcții cer cunoașterea tradiției și elaborarea unor lucrări normate de aceasta; manifestarea intelectuală a individului ar consta în permanenta perpetuare a tradiției și astfel, în permanenta *uniformizare* cu gândirea contemporană informată de aceeași tradiție. Abaterea de la această etică a tradiționalului (înțeleasă nu ca morală a faptei, ci ca morală a gândirii și a creației) poate fi condamnată (Qu Xianfu este izolat social datorită opțiunii sale pentru poezie) sau poate fi privită ca o formă a excelenței spirituale.

Calitatea de intelectual nu se perpetuează doar în mediul claselor privilegiate material; cărturarul se poate la fel de bine naște într-o colibă, ca și într-un palat. Majoritatea personajelor lui Wu Jingzi cunosc ascensiunea socială prin meritele lor intelectuale. Totuși, acest sistem al *meritocrației*, al promovării pe baza valorilor nu este lipsit de fisuri; în romanul lui Wu Jingzi se comit o serie de *fraude intelectuale* mai mult sau mai puțin pedepsite de justiție.

Lumea cărturarilor descrisă aici este în marea sa majoritate alcătuită din bărbați; idealul cărturarului este în acest caz unul masculin; câteva *figuri feminine* se disting: Ramuri de Jad (fiica unui cărturar, la rândul ei instruită), fiica redactorului Lu și prostituata Pim.

Romanul nu urmărește să construiască o poveste unitară; din punctul de vedere al dramei narative cel dintâi capitol nu își găsește continuitate și finalitate prin ultimul. Romanul este rotunjit, încheiat prin unitatea de semnificație a capitolelor destinate să prezinte ipostaze ale cărturarului în idealitatea sau îngustimea sa. Prima contrariere a expectanțelor de lectură ale unui cititor de roman clasic se produce la sfârșitul primului capitol, care epuizează biografia unui „cărturar”. Înaintând în interiorul romanului, cititorul se întâlnește cu aceleași povestiri dispartate, coagulate nu atât în jurul unui nucleu narativ, cât mai ales în jurul unor personaje care nu se schimbă de-a lungul câtorva capitole, ca mai apoi să se schimbe scenariu, decor și actori, pentru a alcătui o nouă poveste. Legătura dintre episoade este asigurată prin intermediul unui personaj comun sau pur și simplu, prin aceeași realitate socială pe care o înfățișează.

Calitatea de intelectual este asociată în cazul unor personaje cu o anumită *finețe și ciudățenie* a spiritului, de generozitate și judecată dreaptă. Du Shaoqing este

* *Întâmplări din lumea cărturarilor*

cea mai nobilă figură de cărturar, chiar dacă valoarea sa se constituie în afara canoanelor oficiale; Shaoqing ajută pe oricine îl solicită, indiferent de statutul acelei persoane; prietenii îl învinuiesc de *romantism* deoarece disprețuiește concubinajul și renunță la o funcție de dregător, preferând să admire florile alături de soția sa. *Codul bunelor maniere* cărturărești impune aprecierea omului învățat și cultivarea unei relații de mentorat în care exprimarea admirației și respectului sunt esențiale. Marile prietenii intelectuale se leagă totuși *dincolo de convențiile* care implică acel întreg set de gesturi menite să sublinieze poziția superioară a celui alt (plecăciunea, alegerea locului la masă, vizitele). *Codul cărturăresc oficial prevede* folosirea însemnelor care marchează statutul de intelectual al unei persoane numai de către cei care au promovat examenele; impostorii intelectuali descoperiți (și fără protecție) sunt pedepsiți.

Lumea cărturarilor este determinată de un *cod oficial*, dar și de un set de *atitudini neoficiale* menite nu atât să promoveze (căci ierarhia socio-profesională nu interesează), cât să descopere și să cultive valoarea. Fără să aplice tehnici de contrastare a binelui și răului, Wu Jingzi

înfățișează o societate a cărturarilor *neomogenă* în care valorile intelectuale pot deveni coruptibile.

Ultimul capitol oferă un rezultat al filosofiei de a trăi a unor oameni aparent obișnuiți care sunt totuși străni supraviețuitori și purtători ai memoriei unor vremuri în care adevărații cărturari au existat. Poemul final face sistem cu poemul care deschide cel dintâi capitol, reluând esența existenței cărturarului: „Și om, mi-am pierdut timpul oricât a fost de lung“ (vol. II, p. 317).

Înalti funcționari (*cărturari canonici*), impostori (*cărturari frauduloși*) ori boemi (cărturari sau mai curând dregători ratați), personajele lui Wu Jingzi sunt supuse trecerii timpului, profesându-și totuși învățătura în atmosfera acelui straniu mit al *nemuritorilor*, în care nemurirea nu este însă de natură fizică. Ma Chunshang cunoaște un bărbat care se pretinde nemuritor, dar totul se dovedește un truc atunci când nemuritorul încetează din viață; însă mărturia cărturarului Wang despre nemuritorii care i-au desăvârșit opera poate avea un sâmbure de adevăr: un cărturar poate supraviețui biografiei sale prin calitatea spirituală.

Ion Roșioru

PERENITATEA MITULUI ORFIC

Într-un eseu intitulat *Orfeu și mesajul poetic*, I. Negoitescu invoca o idee emisă de Paul Valéry într-o prefață la *Bucolicile* lui Vergiliu, traduse de el din latină și anume aceea de a defini poezia drept „arta de a constrânge fără întrerupere limbajul să se supună nemijlocit cerințelor auzului“, această estetică reiterată apăsător de simbolism apărându-i părintelui *Cimitirului marin* la fel de veche ca poezia însăși, în mitul orfic ea asociindu-se indisolubil cu nevoia de mesaj artistic. Pentru antici, Orfeu e nu doar poetul, ci însuși sensul poeziei. Motivul orfic e unul dintre cele mai fecunde și el e uzitat atât în discursul filosofico-exegetic al gânditorilor cât și-n cel poetic propriu-zis. Sunt trecute de Negoitescu în revistă patru din dialogurile platonice (*Ion*, *Protagoras*, *Symposion* și *Legile*), a patra odă *Pythică* a lui Pindar, *Georgicele* lui Vergiliu, *Metamorfozele* X și XI ale lui Ovidiu, epopeea argonautică a lui Apollonius din Rhodos, unde întâlnim „cea mai reprezentativă întrupare a lui Orfeu ca poet purtător de mesaj“, drama euharistică a lui Calderon de la Barca, *El Divino Orfeu*, poemul *Orpheus* al lui Shelley, *Memento mori* al lui Eminescu, „unde tenebrosul pelerin al civilizațiilor în ruinare“ poartă cununa cosmică a durerii, poemele lui Rainer Maria Rilke, în care Euridice, care se desparte fără părere de rău de soțul ce venise s-o scoată din lumea tenebrelor, „simbolizează împlinirea poeziei însăși“, poemul *Passion* al lui Georg Trakl, respectiv poezia lui Blaga, întreaga lirică orfică fiind un mesaj al omenirii ce-și supraviețuiește prin cântec, „din noaptea ființei în lumina plină a neființei“.

Amplul poem *Ochiul lui Orfeu*, publicat de Nicolae

Motoc la Editura „Ex Ponto“ (Constanța, 2006) se înscrie firesc și nu mai puțin ambițios în această paradigmă pe cât de ilustră pe atât de fecundă și își propune, printre altele, o reabilitare poetică a derizoriului, a banalului, miasmaticului, perifericului și urâteniei unui topos personalizat obsesiv, faleza marină: „Dar glasurile locului continuă să nu lase să se piardă / Un strop din cerul furat de pietre rostogolite de valuri / Iar faleza obiectelor ieșite din uz și capturate de rădăcini / Anonime pare decisă să-și trâmbițeze gloria de doi bani / Că o dată cu ea începe lumea unei concreteți infinite“ (*Chihlimbărand cu salcâmi a toamnă*). Poetul e frapat de relativitatea justificărilor de acțiune într-o lume tot mai subminată de contradicții și de confuzie a valorilor morale până într-atât încât opozițiile dintre plus și minus să nu mai prezinte nici o relevanță: „Cauți privind nostalgic prin lentila neagră a mării o lume / A credinței și a loialității / Dar speranța fericirii zornăie / Ca bănuții din pălăria cerșetorului / Iar nebunia înavuțirii / Pin răpit nu-i departe de lăcomia slujbașilor milei“ (*Undrum al multiplului divagant*). „Ochi al sunetelor orfice“, cum se autointitulează poetul tomitan, el face o radiografie tăioasă a vremii pe care o trăim și al cărei uni zeu tutelar e câștigul imediat: „Totul se vinde totul se cumpără și nimic nu are sens / Dincolo de magia profitului – de la obținerea de locuri / Pe marte la licitarea de locuri de cerșit în marile piețe – / Esențială e prosperitatea la limita visătoriei și în pas / Cu divinizarea agresiunii și a succesului obligatoriu / Nu se sustrag acestei legi nici sentimentele mai delicate / Cum ar fi cel al grijii față de mormântul părinților Când / Ți se oferă un preț bun nu